Pesten i Stockholm

Pesten dödade 20 000 i Stockholm 1710 - 1711

Källa: J. V. Broberg, wikipedia. Bildspel Anders Dernback

De smittans ilar, som rensa länder;
De nattens pilar, som ut jag sänder,
De slå sitt offer, och slaget tål ej mur af koppar,
Ej sköld af stål.

”Wallin: Dödens Engel

Pesten drabbade främst de större städerna. Bara i Stockholm dog 20 - 22 000 av stadens 55 000 innevånare på grund av pesten. Det har uppskattats att nära en tredjedel av Stockholms, Göteborgs och Malmös invånare dog. Samtliga samhällsklasser drabbades, och i synnerhet barnen led pestdöden.

974 073 Stockholms befolkning 2019

40 % x 974 073 = 389 629

Kvar: 584 444

Perspektiv på vad som dåtidens befolkning fick uppleva!
Stockholms nya invånarantal 585 000 st

Pesten i Sverige 1710–1713

Pesten i Sverige 1710–1713 var den senaste stora pestepidemin som hemsökte Sverige. Pesten kom med båt till Sverige från Livland och Finland, men var samma bakteriestam som härjade under mitten av 1300-talet.

I Uppland och Södermanland härjade pesten från juli 1710 till februari 1711. Dödligheten var mycket hög. De fattiga drabbades alltid värst, eftersom de hade mindre möjlighet att hålla hygien, och vistades ofta i närhet av råttor och deras loppor. Pesten drabbade främst de större städerna. Bara i Stockholm dog 22 000 av stadens 55 000 innevånare på grund av pesten. Det har uppskattats att nära en tredjedel av Stockholms, Göteborgs och Malmös invånare dog. Samtliga samhällsklasser drabbades, och i synnerhet barnen led pestdöden. Man hade uppfattningen att pesten spreds av hundar, svin och katter varför dessa avlivades i stor utsträckning. Kungafamiljen och ämbetsverken flydde till Falun och Sala i tron att svavelångor skulle minska risken för smitta.

Stockholm 1785

I målningen ser vi skutor som är förtöjda mot kajen vid Kornhamnstorg. Det pågår arbete med att lossa lasten med tegel. Takkupor staplas i högar. En man utfordrar en häst och några kvinnor hänger tvätt. På andra sidan vattnet vid Ragvaldsbro ligger också fartyg förtöjda. Vitkalkade hus klättrar uppför Mariaberget och vid Skinnarviken speglar sig den Öbergska klädesfabriken i vattnet.
Konstnär: Sevenbom Johan (1721-1784) Olja på duk, 1785 Stockholms stadsmuseum

En mardröm över 8 månader, då Pesten kom i augusti 1710 och sedan nästan inga nya fall februari 1711

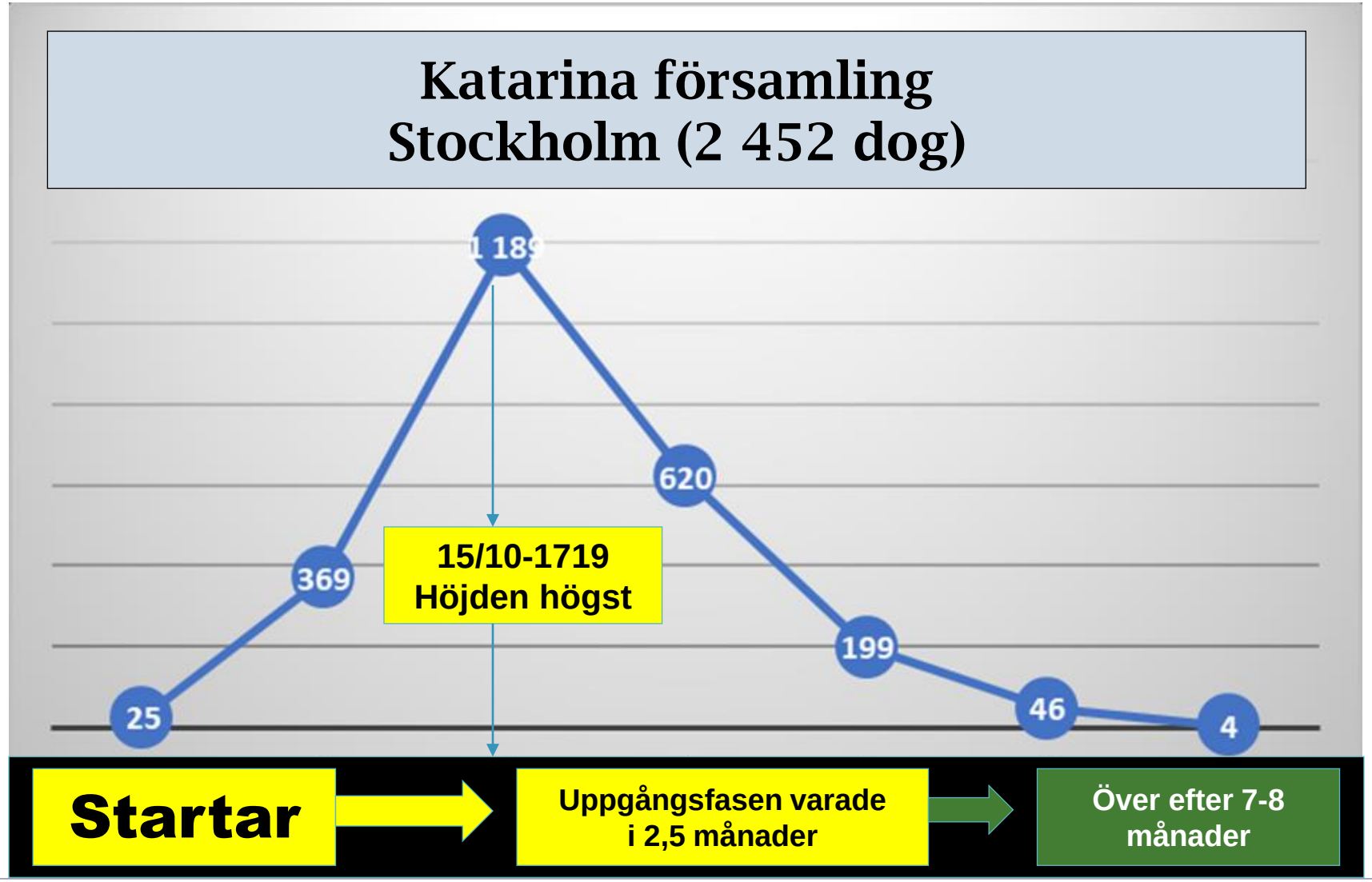

Maria Magdalena Kyrka 1691

Maria
Magdalena
Kyrka

Fotograf
Petersens, Lennart af (1913-2004)

Stockholms stadsmuseum

Larssons Ateljé

Maria Magdalena Kyrkogård 1902

Utsikt från Katarina kyrktorn. Kyrkogården, Katarina Västra Kyrkogata och kv. Sturen Större med f.d. Katarina realskola

Pesten 1710 dödade runt 40 procent av alla stockholmare och många på Kungsholmen fick sätta livet till.

Så startade smittan med en besättningsman från båten Stäkesund från Estland då han går i land i Stockholm. Han är sjuk och kan ha varit startskottet på pestepidemi som under några månader ska ha tagit runt 22 000 stockholmares liv – 40 procent av befolkningen. En stor del av de som dör är fattiga.

På något sätt ska Stäkesunds skeppare ha tagit sig förbi vakterna. En källa uppger att han tog sig till Erstavikskrogen vid södra Stäket, och satte sig för att äta middag. Men mitt i måltiden började han känna sig dålig – och föll död ner.

Strax efteråt ska fyra roddarmadamer ha insjuknat, efter att med båt ha transporterat både passagerare och gods från Stäkesund. Alla fyra dog inom ett par dagar, utan att någon reagerade särskilt.

Pesten tros främst ha spridits i fattiga delar av staden – i nuvarande Östermalm, i Klara, i det som så småningom blir Adolf Fredriks församling, samt i Katarina och Maria församlingar på Söder.

Fotograf
Lindgren, Herbert (1919-1987)

Stockholms stadsmuseum

Larssons Ateljé

Nordvästra hörnet av Maria kyrkogård, i bakgrunden kvarteret Rosendal större År 1902

Pestens offer *på Kungsholmen där dog upp mot 20 procent av befolkningen i pesten.*

Den officiella dödsiffran är drygt 17 000, men epidimin tros ha skördat ytterligare 5 000 liv.

Liken begravdes först på befintliga kyrkogårdar som vid Kungsholms kyrka. Så många ska ha dött att kyrkoherden inte ens visste vad alla liken hette. Och när trycket blev för stort fick nödbegravningsplatser ordnas.

Många stockholmare begravdes också i anknytning till pestsjukhusen som låg på Skeppsholmen och vid Djurgårdsbron.

Senast hade Sverige klarat sig undan den förödande farsoten vid flera tillfällen tidigare; det senaste utbrottet hade ägt rum så långt tillbaka som 1657.

Karantänerna var av största betydelse för at undvika den ständigt hotande katastrofen. Den tvingade alla resenärer som kom från områden där det fanns risk för smitta att vänta i fyrtio dagar på särskilt utsedda öar i Stockholms skärgård innan de fick röra sig fritt.

Fartyg skulle ligga i karantän i fyrtio dagar innan de fick angöra Stockholm. © Suecia antiqua et hodierna/Kungliga biblioteket

Stockholm fick även 1629 besök av pesten. Denna gång räknade man med att den fördes dit av någon som besökt Danmark eller norra Tyskland. År 1630 lär den ha kommit från Vaxholm.

År 1638 nya utbrott och hus med smittade utmärktes med kors och även uthängda lakan.

Åren 1653, 1654 och 1657 var pesten spridd i Sverige. Det tog ett halvt sekel innan utbrottet ebbade ut.

Man hade en viss organisation för att begränsa smitta, och en var karantäner. Sandhamn och Vaxholm var orter som benämndes som karantänplatser. Antal dagar i karantän var 40 dygn.

Man startade även ett projekt med sjukhus.

Den 20:e augusti hade
Styrande begärt ”Rumrikt hus” skulle upplåtas.

Den 20 september spreds information om platsen man valt.
Lavallés tomt på Ladugårdslandet nedan vis sjön. (Gärdet)

Arkitekten Jean de la Vallée fick år 1652 av Kronan en lägenhet
Vid Ladugården, för att bygga värdshus.
Namnet blev Lustdal.

Man drog in marken 1658 och ny ägare blev Fältmarskalken Königsmark, och 1682 ny indragning till Kronan.
Kung Fredrik I blev år 1733 ägare och han döpte det till Fredrikshof.

Till "Pestmedicus" för Stockholms stad valde man Dr. Grim.
"Lönen skulle blifa ansenlig"

Det klagades på Dr. Grim som hellre besökte betalande kunder.
Fattiga diskriminerades. Man tyckte med den höga lönen, att
Dr. Grim borde besöka fler fattiga (som inte kunde betala)
Några andra läkare vid den tiden nämns med namn.
Heyne, Wertmöller och Hoorn. En läkare som dog var Hermanni.

Begränsningar för sammankomster infördes. Böter infördes för
Brott mot regler. Beklaga sorgen träffar nej. Lik-processer nej, stora
fester nej, Predikan nej, och man stoppade flyttning till annan bostad.
Skolgång upphörde och tiggare samlades ihop och fördes till annan
ort.

Platsen för att ta hand om alla liken
var ett problem. Den s k
fattigkyrkogården på
Ladugårdslandet vid Bagare
Kamechers trädgård blev så överfylld
medlik,
Att jorden knappt täckte dem.

För denna församling ordnades extra
mark Kalvhagen. Övriga försmlingar
fick ”Bikyrkogårdar”.
Trädgårdstometen på Badhusgatan
blev tilldelat St. Claree och Jacobs
församlingar. Maria församling fick
en tomt vid Dantos Gatan.
Katharina fick Grindshagen.

Dr Urban Hjärne införde samma åtgärder som idag. Begränsa kontakterna

Urban Hjärne, född 20 december 1641 i Skvorits, Ingermanland, död 10 mars 1724 i Stockholm, var en svensk läkare, författare och naturforskare. Hjärne är känd för att ha grundat Sveriges första hälsobrunn i Medevi, samt för sina insatser att stoppa häxprocesserna i Stockholm under häxhysterin 1668–76.

När böldpesten slog till 1710 gjorde Urban Hjärne, stadens främste läkare, allt i sin makt för att stoppa dess framfart. Man upprättade pestsjukhus och försåg fattiga med gratismedicin, men eftersom tidens läkare inte visste så mycket om hur smittan spreds och vad som verkligen skulle hjälpa en pestsmittad gjorde man ofta bara saken värre. En tredjedel av stockholmarna dog i epidemin.

När epedemin började klinga av lät det så här.

Brenner skriver:

Har kanske våra böner hjälpt och lindrat straffet för våra synder, så att pesten då den var som värst dödade 1 600 i veckan, så dör nu endast 200 st.

Brenner räknar till 18 000 döda år 1711. Minst 20 000 döda påstår Magistraten. Församlingarna Katharina och Klara blev värst Drabbade med 2 134 döda (6 månader) i Klara och Katarina 2 45s döda. Stockholm invånare i antal var 1663 14 953 personer. 40 år efter pesten 55 700 invånare. I Karlskrona noterades 13 000 döda.

Pesten 1710-08-1711-02 + totalt

Antal döda i Stockholm år 1710-1711 i Pesten

Summa döda beräknas till 20 000 st och 40 % av befolkningen

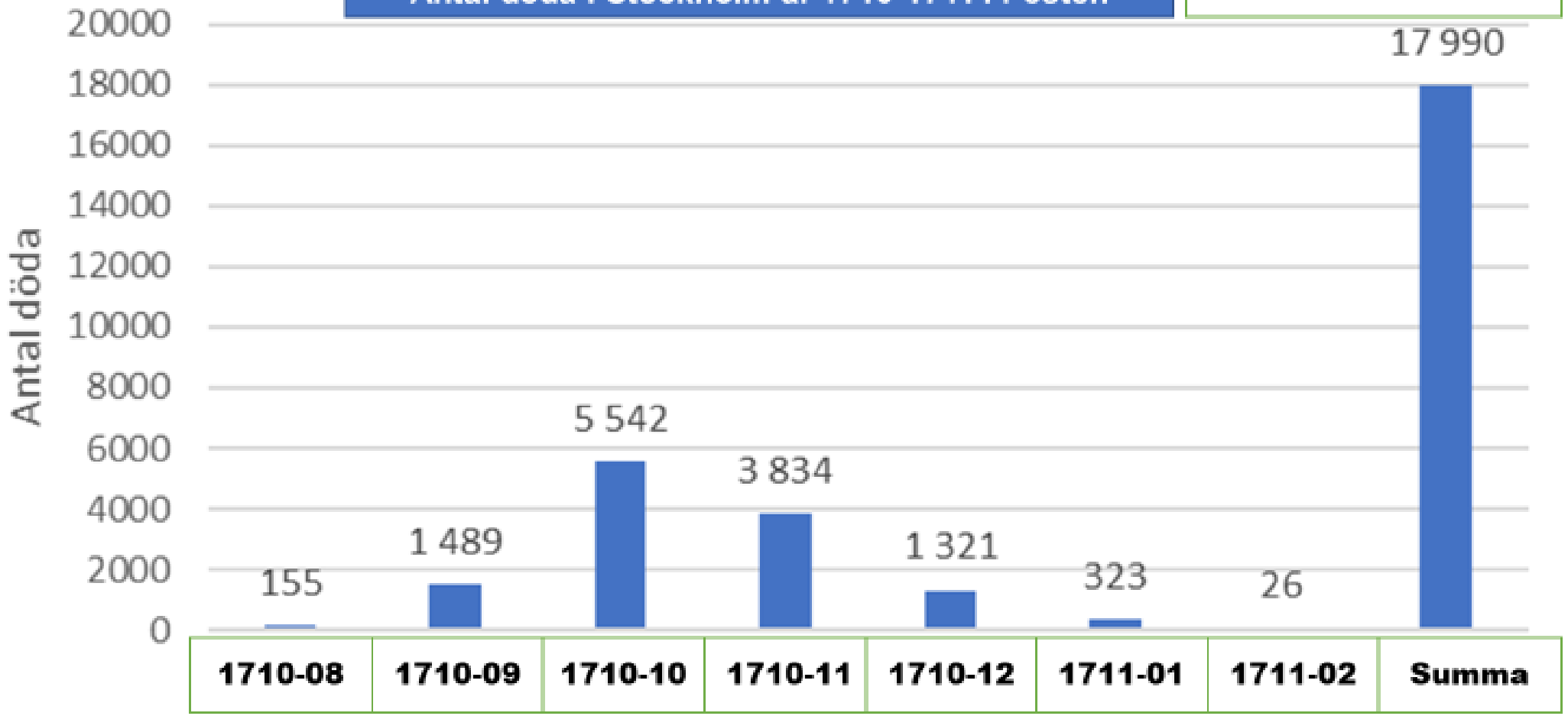

Hårt drabbade församlingar Katharina, Maria och Klara & Olofs

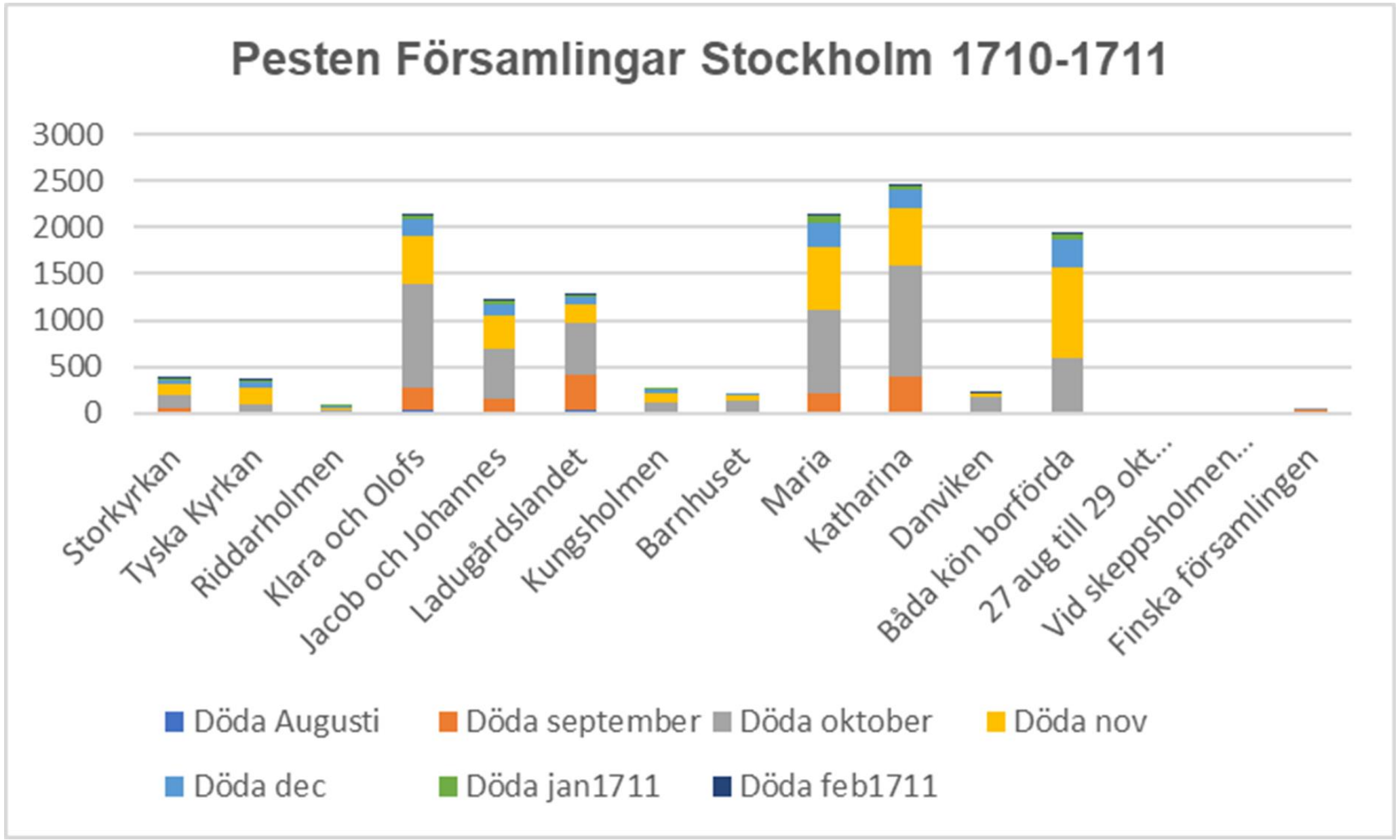
Pesten Församlingar Stockholm 1710-1711
3000
2500
2000
1500
1000
500
0
Storkyrkan
Tyska Kyrkan
Riddarholmen
Klara och Olofs
Jacob och Johannes
Ladugårdslandet
Kungsholmen
Barnhuset
Maria
Katharina
Danviken
Båda kön borförda
27 aug till 29 okt...
Vid skeppsholmen...
Finska församlingen
Döda Augusti
Döda september
Döda oktober
Döda nov
Döda dec
Döda jan1711
Döda feb1711

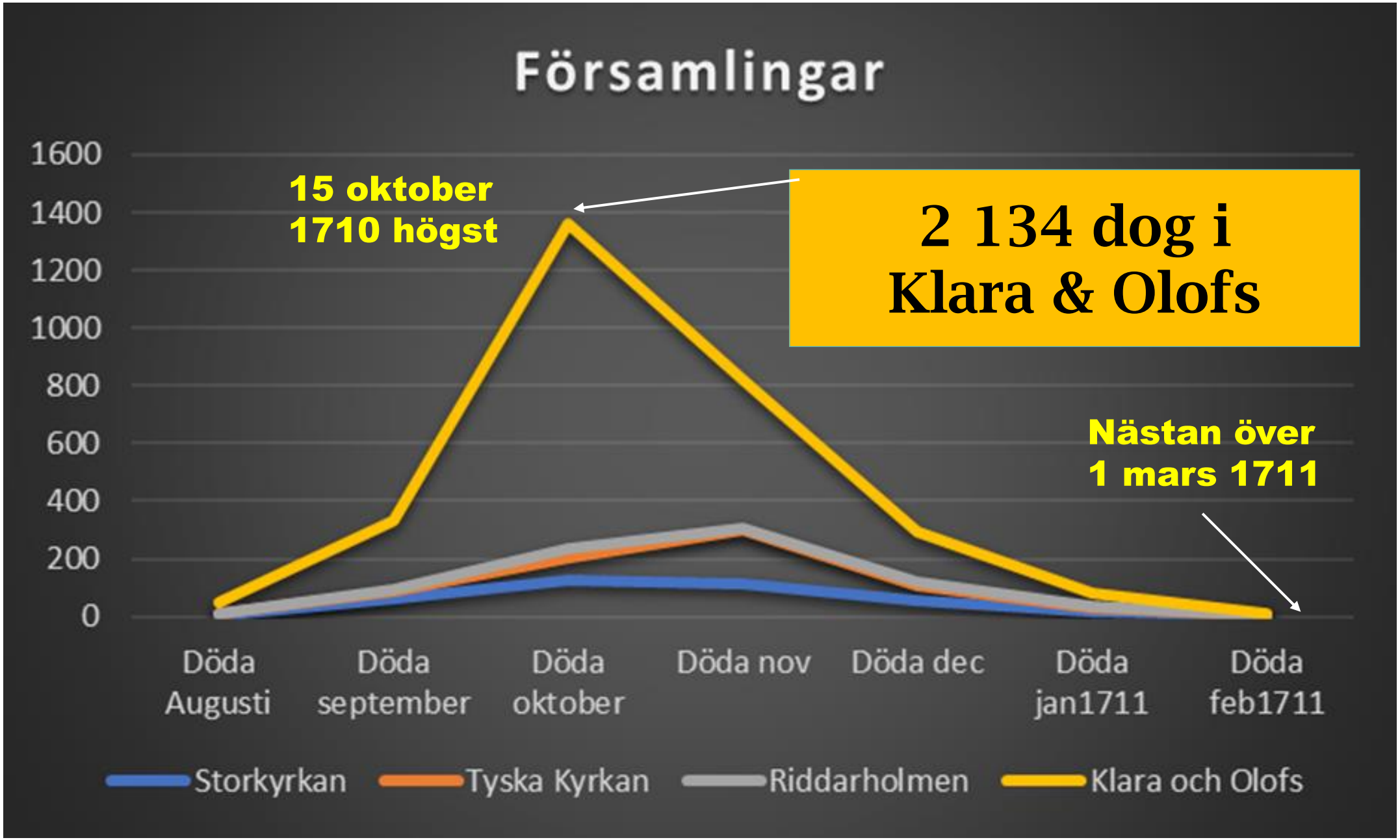
Församlingar
1600
1400
1200
1000
800
600
400
200
0
15 oktober
1710 högst
2 134 dog i
Klara & Olofs
Nästan över
1 mars 1711
Döda
Augusti
Döda
september
Döda
oktober
Döda nov
Döda dec
Döda
jan1711
Döda
feb1711
Storkyrkan
Tyska Kyrkan
Riddarholmen
Klara och Olofs

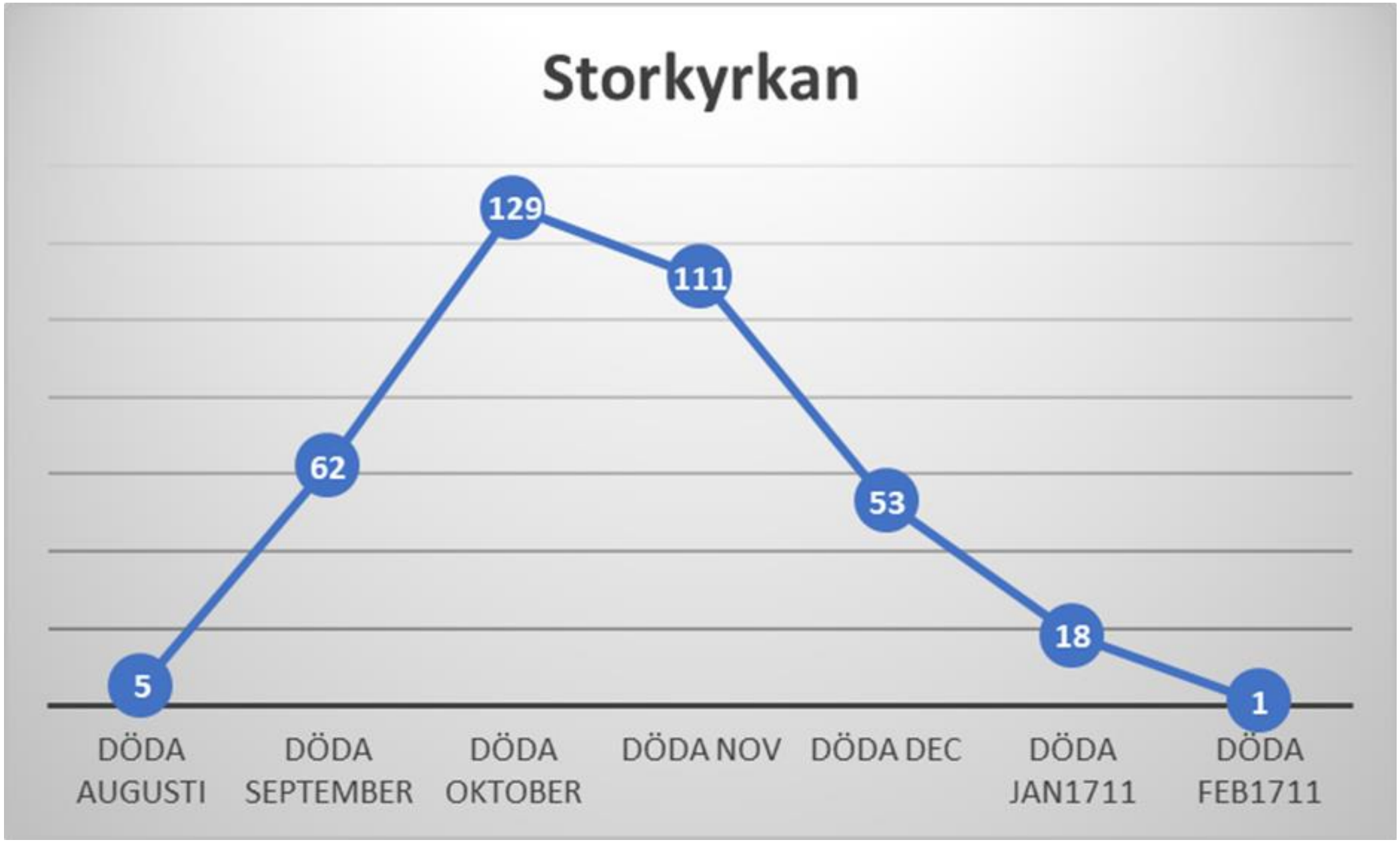
Storkyrkan
129
111
62
53
18
5
1
DÖDA AUGUSTI
DÖDA SEPTEMBER
DÖDA OKTOBER
DÖDA NOV
DÖDA DEC
DÖDA JAN1711
DÖDA FEB1711

Pesten i Stockholm 1710 saxat från J. V. Broberg

Plötsligt kom så Pesten Till Stockholm Igen 1710

Saxade data visar på ca 18 000 döda, sedan justerat till 20 000 – 22 000 döda

	Framledne året 1710.																				Året 1711.					Summor.
	Aug.	September.				October.					November.				December.					Januari.				Febr.	
	d. 27	d. 3	d. 10	d. 17	d. 24	d. 1	d. 8	d. 15	d. 22	d. 29	d. 5	d. 12	d. 19	d. 26	d. 3	d. 10	d. 17	d. 24	d. 31	d. 7	d. 14	d. 21	d. 28	d. 4	
Storkyrkan	5	6	8	25	23	13	30	33	24	29	33	32	26	20	18	13	13	10	12	9	6	2	1	1	392
Tyska kyrkan	3	2	—	13	10	9	12	19	13	21	23	20	14	18	10	13	10	13	6	7	1	3	2	1	241
Riddarholmen	3	3	—	4	3	5	7	9	8	2	—	4	4	3	2	5	4	3	3	3	1	2	—	—	78
Finska församlingen	5	5	6	5	15	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55
Claræ och Olofs förs.	36	20	37	78	101	204	201	231	247	244	175	140	125	75	77	33	34	14	14	20	9	6	6	7	2,134
Jacob och Johannes	27	16	25	36	56	61	102	130	122	120	112	106	81	58	42	40	22	23	11	14	5	8	2	4	1,223
Ladugårdslandet	30	61	78	118	128	122	156	101	—	179	71	53	41	32	33	18	21	6	10	5	4	5	4	2	1,278
Kungsholmen	—	3	5	7	12	12	13	32	30	24	36	32	19	15	12	9	5	4	2	4	2		3	—	281
Barnhuset	2	3	3	6	6	23	19	34	33	16	15	6	5	4	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	178
Mariæ församling	18	28	35	37	91	135	193	143	192	242	208	224	145	96	74	58	69	33	30	30	17	12	12	3	2,125
Catharinæ församling	25	41	90	97	141	191	245	303	231	219	229	154	143	94	62	37	42	39	19	16	18	8	4	4	2,452
Danviken	1	—	4	—	—	—	35	44	45	37	26	6	10	3	1	3	—	—	—	1	—	—	—	1	217
Med vagnarne af begge könen bortförde	—	—	—	—	—	—	—	—	—	594	377	266	174	154	82	69	61	47	40	36	14	9	11	3	1,937
Ifrån d. 27 Aug. till d. 29 Oct., äro efter vederbörandes berättelse	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,246
Vid Skepzholmen af de fattige	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-	—	—	—	—	—	—	—	—	1,050
Summor	155	188	291	424	586	794	1013	1079	945	1727	1305	1043	787	572	414	299	281	193	147	145	77	55	45	26	17,887